

O B S A H

Ako vybieliť Rómov alebo integrácia po slovensky? <i>Jarmila Lajčáková, Elena Gallová Kriglerová</i>	1
Úspešné obce pri začleňovaní Rómov nestavili na represiu, ale na vytváranie príležitostí <i>Jarmila Lajčáková</i>	3
“Tu nie je žiadny život“ alebo prečo Rómovia odchádzajú <i>Alena Chudžíková</i>	5
Otlaky, ktoré neprestávajú Slovensko omínať <i>Jarmila Lajčáková</i>	6
Ako naši politici rozprávajú o imigrantoch? <i>Karolína Koščová</i>	7
Prvá samospráva na Slovensku prijala lokálnu stratégiu integrácie migrantov <i>Elena Gallová Kriglerová, Tina Gažovičová</i>	8

Ú V O D N Í K

JARMILA LAJČÁKOVÁ

Keď sa hovorí o ľuďoch, ktorí patria na Slovensku k väčšine, ich identita sa nespomína. Slováci totiž prezentujú v tejto krajine normálnosť. Tí druhí sú maďarského či rómskeho pôvodu. Pre Slovákov sú otázkou, prípadom či problémom. Keďže Slováci často veria vlastnej nadradenosti a tomu, že sú nositeľmi univerzálnej pravdy, vyhradzuju si právo toho druhého „vyriešiť“. Presvedčenie o tom, že najmä Rómov, ale aj Maďarov či prisťahovalcov majú v moci riešiť, vyjadrujú rovnako v krčmových, ako aj parlamentných hádkach. Tento hlboko zakorenený pocit nadradenosti zneužívajú vládnci politici, ktorí majú moc nielen určovať prostriedky, ale najmä definovať, prečo treba toho druhého „riešiť“. Viaceré texty tretieho tohtoročného vydania Menšinovej politiky na Slovensku potvrdzujú tézu o tom, že pre politikov je výhodné prezentovať toho druhého ako hrozbu. Politici zručne využívajúci takto vykonštruovaný pocit ohrozenia majority sa stavajú do pozície ochrancov. Udržujú si tým popularitu a moc. Navrhované opatrenia tak logicky nie sú zamerané na odstraňovanie nerovnosti či znevýhodnenia menších, ale ochranu záujmov väčšiny.

Existuje však aj alternatívny príbeh o menšine a väčšine. Nemení síce existujúcu dichotómiu kategórií, ale rešpektuje každého ako rovnocenného človeka, ktorý by mal mať právo žiť dôstojný život. Texty venované lokálnym politikám

AKO VYBIELIŤ RÓMOV ALEBO INTEGRÁCIA PO SLOVENSKY?

JARMILA LAJČÁKOVÁ
ELENA GALLOVÁ KRIGLEROVÁ

V predchádzajúcom vydaní Menšinovej politiky na Slovensku¹ sme písali o ideových a inštitucionálnych zmenách v ochrane menšinových práv, ktoré začala presadzovať vláda Roberta Fica zvolená v marcových predčasných voľbách. Súčasťou zmien bol presun pôsobnosti Úradu splnomocnenca vlády pre rómske komunity. Kým v predchádzajúcom volebnom období tento úrad priamo spadal pod predsedníčku vlády, po voľbách sa dostal do gescie jediného rezortu, ktorým je (veľmi symptomaticky) ministerstvo vnútra. Piliere politiky vlády, ktorých myšlienkovým nositeľom je novovymenovaný splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity Peter Pollák vychádzajú predovšetkým z tohto bezpečnostného rámca.

REDEFINOVANIE TÉMY SOCIÁLNEHO VYLÚČENIA NA TÉMU BEZPEČNOSTI

Piliere predstavenej politiky vlády voči rómskym komunitám akceptujú redefinovanie témy sociálneho vylúčenia na tému susedského spolunažívania a bezpečnosti. To sa prejavuje jednak v rétorike, ktorú autori používajú prostredníctvom rôznych zástupných kategórií ako napríklad neprispôsobivá, problematická či riziková skupina. Potreba ochrany poriadku je prítomná aj v navrhovaných zámeroch, ktoré nie náhodou vychádzajú zo silového rezortu.

Takáto rétorika voči Rómom je síce radikálnym, ale očakávaným vyústením obdobia ostatných pár rokov. Ako sme informovali hneď v prvom vydaní Menšinovej politiky na Slovensku v roku 2011, vtedajší minister vnútra Daniel Lipšic spoločne so svojim poradcom pre rómsku kriminalitu pripravili plán eliminácie takéhoto *de facto* uznaného typu kriminality prípravou špeciálnych máp. Rétorika bývalej štátnej tajomníčky Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Lucie Nicholsonovej o rómskej časovanej bombe, bezplatných sterilizáciách, zneužívaní systému sociálnych dávok a jednom teplom jedle denne tiež podporovala tézu, že Rómovia predstavujú demografické a ekonomické ohrozenie spoločnosti. Množstvo miest a obcí v poslednom období zintenzívnilo svoje snahy o radikálne riešenie problému zedefinovaného ako téma spolunažívania a bezpečnosti stavbou múrov či búraním chudobných rómskych obydli. Ako sme tiež upozorňovali, k intenzívnej sekuritizácii Rómov a podnecovaniu nenávisťných nálad výrazne prispeli viaceré politické strany počas predvolebnej kampane na prelome rokov 2011-2012. V neposlednom rade k tomuto trendu prispeli aktivity pravicových extrémistov, či médiá napríklad neprimeranou medializáciou susedského sporu v Malackách. Domnievame sa, že k takémuto trendu dopomohla aj (možno) *dobré mienená agitácia* napríklad Svetovej banky, ktorá presadzovala ekonomické argumenty zdôrazňujúce cenu sociálneho vylúčenia. Argumentovala, že prijímanie opatrení na odstránenie vylúčenia nie je potrebné preto, že každý človek má právo na dôstojné zaobchádzanie, ale preto, že to jednoducho štát, čiže majoritu, veľa stojí. Z tejto logiky napríklad vyplýva, že špeciálne školy sú zlé, lebo sú drahé a ich absolventi nie sú prispievateľmi do sociálneho systému. Svetová banka pragmaticky apelovala na záujmy majority, ktorá je ekonomicky ohrozená vylúčením. Nie na práva rómskych detí na vzdelanie.

SEKURITIZÁCIA TÉMY ZABRAŇUJE DISKUSII A PODPORUJE VZNIK NÁSILIA

Rétorika a silová politika novej vlády potvrdila tézu, že problémom nie je sociálne vylúčenie, chudoba či segregácia časti Rómov, ale ochrana majoritného obyvateľstva pred kriminalitou a nedodržiavaním tzv. spoločných pravidiel neprispôsobivými ľuďmi. Ako sme už niekoľkokrát upozorňo-

¹ Jarmila Lajčáková, Ideové a inštitucionálne zmeny v oblasti menšinovej politiky, *Menšinová politika na Slovensku 2/2012*, s.1, dostupné na http://www.cvek.sk/uploaded/files/Mensinova%20politika%20na%20Slovensku%202_2012.pdf

v kontexte Rómov poukazujú na to, že niektoré samosprávy sa vydali práve touto cestou. Namiesto stavania múrov sa usilujú prijímať politiky, ktoré vytvárajú príležitosti menšinám stať sa postupne plnohodnotnými členmi a členkami širšej komunity. Takéto postoje starostov či primátorov miest a obcí sú, okrem iného, príkladom toho, že politická popularita nemusí byť založená na podporovaní nenávisťi či strachu. Sú však najmä dôkazom toho, že takáto cesta je nielen možná, ale aj existuje.

V ostatných rokoch sa perspektíva strachu a nadradenosti zintenzívňuje, čomu zrejme napomáha aj ekonomická kríza. O to dôležitejšie je, aby sme spolu poukazovali a presadzovali príbeh o rešpekte, rovnosti, možnostiach a partnerstve.

Prajem Vám príjemné čítanie. ■

>> AKO VYBIELIŤ RÓMOV ALEBO INTEGRÁCIA PO SLOVENSKY?

vali, takéto redefinovanie témy je mimoriadne nebezpečné. V atmosfére strachu majorita vyžaduje represiu a ochranu. Ako máme možnosť sledovať, takáto atmosféra vyhovuje politikom naprieč spektrom politických strán, ktorí sa stavajú do pozície „záchrancov väčšiny“ a predkladajú svoje radikálne a skratkovité riešenia: uľahčenie búrania rómskych obydľí, znižovanie sociálnych dávok, špehovanie rómskych rodín a toho, ako sa starajú o svoje deti, odoberanie príspevkov na stravu kvôli neospravedlnenej hodine v škole. Atmosféra strachu a napätia zabraňuje akejkoľvek zmysluplnej diskusii o potrebe prijatia opatrení, ktoré pomôžu časti Rómov dostať sa zo začarovaného kruhu sociálneho vylúčenia. Príklady dobrej praxe na lokálnej úrovni, ktorým sa venujeme v tomto vydaní Menšinovej politiky na Slovensku pritom naznačujú, že nutná cesta musí byť dlhodobá a založená na vytváraní možností, nie represii. Existujúce výskumy potvrdzujú, že podmieňovanie správania finančnou represiou napríklad v oblasti vzdelávania nemá žiadny vplyv na zvyšovanie vzdelanosti rómskych detí.² Naopak, sekuritizácia a s ňou spojené reštrikcie si priam vynucujú podporu vzniku interetnického násilia.

REŠPEKT A PARTNERSTVO AKO CESTA Z VYLÚČENIA

Menšinová politika, ktorú CVEK presadzuje, vychádza z potreby nazerania na príslušníkov a príslušníčky menšiny a menšinové práva z perspektívy spravodlivosti a rešpektu ľudskej dôstojnosti každého človeka ako rovnocenného, nie ako témy ochrany majority či ekonomických ziskov. Myslíme si, že podmienkou takejto optiky je redefinícia Slovenska ako multikultúrnej krajiny, ktorej plnohodnotnými členmi a členkami nie sú len etnickí Slováci. Podmienkou je preto aj odstránenie stigmaty spájanej s príslušnosťou najmä k niektorým menšinám, uznanie rovnocennosti každého človeka rešpektujúc odlišné zdroje individuálnej identity vyplývajúce z národnostnej príslušnosti, rodu, sociálneho, či ekonomického statusu. Spravodlivá menšinová politika nie je založená na vnímaní menšín ako „objektu riešenia“, ale na vytváraní partnerstiev a delení moci pri rozhodovaní vo veciach verejných.

Myslíme si, že stigmatizácia Rómov ako menejcenných obyvateľov tejto krajiny je jednou z najväčších prekážok ich možnosti žiť slobodný a dôstojný život a vymaniť sa z pasce vylúčenia a závislosti na moci Gádžov. Kanadský filozof Charles Taylor presvedčivo argumentoval, že potreba uznania rovnocennosti nie je láskavosť, ale základná ľudská potreba. Naopak, neuznanie toho druhého ako rovnocennej ľudskej bytosti škodí. Človek si zvnútorňujúci pocit menejcennosti, ktorý, ako zdôrazňovali mnohé ľudskoprávne hnutia, sa stáva najsilnejším nástrojom jeho vlastného utlačania, nedôvery vo vlastné schopnosti a napokon aj neúspechu. Segregované školy a špeciálne školy nie sú zlé preto, že sú drahé, ale preto, že od útleho detstva vysielajú jednej skupine detí signál, že sú viac a iným, že sú menej. To, že deti z tzv. rizikových rodín štát donúti chodiť

2 Eben Friedman, Elena Gallová Kriglerová, Mária Herzog, Laura Surdu, *Assesing Conditional Cash Transfers as a Tool for Reducing the Gap in Educational Outcomes Between Roma and non-Roma* (Budapest: Roma Education Fund, 2009) dostupné na http://www.romanis.eu/fileadmin/media/pdf/FriedmanEtal_CCTs_WP4.pdf

do škôlok (bez ohľadu na to, aké tie škôlky budú) a donúti ich byť celý deň v škole, nevyrieši problém stigmatizácie. Naopak môže ho posilniť.

Rétorika nového rómskeho splnomocnenca je práve z tohto pohľadu sklamáním. Pollák, ktorý sa hlási k rómskej národnosti totiž vo svojej politickej komunikácii potvrdil gádžovskú „pravdu“ o tom, že Rómovia sú menejcenní a musia sa prispôbiť pravidlám hry, ktoré nenastavili. Pollák sa nepokúša vo svojich slovách zmeniť ideál „normálneho človeka“. Akceptoval hierarchiu založenú na tom, že normálny človek je biely a správa sa ako „biely“. Podstata jeho reformy, ktorú začal postupne predstavovať (a ktorej častiam sa budeme venovať v nasledujúcich vydaniach) spočíva vo využívaní nástrojov štátnej moci pri donucovaní Rómov k tomu, aby sa správali ako „bieli“ ľudia, lebo len vtedy si zaslúžia rešpekt hodný človeka.

INTEGRÁCIA PO SLOVENSKY: ASIMILÁCIA ALEBO SEGREGÁCIA

Novopredstavená politika je tiež potvrdením toho, že Slováci nevedia, resp. nie sú ochotní vytvoriť priestor pre integráciu toho druhého. Podmienkou integrácie či inklúzie je vytvorenie priestoru na možnosť byť plnohodnotným členom bez vzdania sa vlastnej etnickej či jazykovej identity. Bremeno integrácie nenesie len minorita, ale aj a najmä majorita. Tá má prístup k moci a peniazom, ktorými môže eliminovať alebo posilniť bariéry vstupu do väčšinových inštitúcií. Návrhy napríklad v oblasti vzdelávania sú, naopak, vysoko asimilačné v tom, že predpokladajú, že rómčina ako materinský jazyk je prekážkou, ktorá by mala byť „odstránená“ povinnou predškolskou výchovou v slovenskej materskej škole. Reforma v tomto ohľade nie je novinkou, keďže práve toto je jedným z dôležitých cieľov nultých ročníkov. Len zintenzívňuje takýto silno asimilačný zásah do rodinného života. Na to poukazujeme aj v publikácii o opatreniach voči rómskym deťom v školách, ktorú CVEK vydá o niekoľko týždňov. Ako už vieme z histórie aj zo súčasnosti, nanucovaná asimilácia je pritom nielen nespravodlivá a nemorálna, ale aj veľmi ťažko uskutočniteľná. Keďže chudobným rómskym deťom sa len tak ľahko nepodarí „prejsť“ drobnou hľadom rasových kategórií, v ktorých fungujú aj slovenské školy, pravdepodobnejším scenárom je, že takéto pokusy len prehĺbia existujúcu segregáciu.

Časť odborníkov z mimovládneho sektora alebo akademického prostredia pracujúcich v tejto téme je ochotných prijať rétoriku výmenou za dobré politiky, ktoré sa podarí presadiť pod rúškom represie a robenia „poriadku“. Z tejto perspektívy

je asi kľúčová úvaha o tom, koľko a či vôbec je vláda ochotná finančne investovať do kvalitných a efektívnych politík. Tie totiž stoja peniaze. Vyjadrenia nositeľov novej politiky nenaznačujú, že by mali na dobré opatrenia alokované zdroje. Hovorí o nich povrchno, formálne, bez jasného cieľa a prostriedkov, ako sa k nim dopracovať. V tejto chvíli nie je potrebné diskutovať o tom, či sa majú zaviesť. K ich implementácii sa vláda zaviazala prijatím viacerých stratégií integrácie v minulosti. Nový splnomocnenec by sa mal zamerať na to, ako zaviesť tieto opatrenia celoplošne a tak, aby nestratili v administratívnej mašinérii lokálnych úradov svoj pôvodný zmysel (ako sa to stalo napríklad s inštitútom asistenta učiteľa).

V jednej veci však má táto vláda spolu s „opozícnym poslancom“ jasno. A to je spôsob, akým budú škrtané zdroje na podporu chudobných. Z detailnosti ich návrhov vyplýva, že budú zavedené do praxe promptne. Ich primárnym cieľom je vynútiť si „poriadok“ znižovaním toho, na čo majú chudobní nárok ako občania tejto krajiny. Kam takéto radikálne rezy vedú, vieme už od roku 2004, kedy vtedajší minister práce sociálnych vecí a rodiny Ľudovít Kaník presadil reformu, vďaka ktorej sa takmer o polovicu znížili všetky sociálne dávky. Mnohí Rómovia sa prepadli do ešte väčšej chudoby a priepasť medzi nimi a ostatnou spoločnosťou sa ešte viac prehĺbila a posilnila interetnické napätie.

Je takýto kompromis zo strany odborníkov hodný akceptácie rasizmu? ■

ÚSPEŠNÉ OBCE PRI ZAČLEŇOVANÍ RÓMOV NESTAVILI NA REPRESIU, ALE NA VYTVÁRANIE PRÍLEŽITOSTÍ

JARMILA LAJČÁKOVÁ

Európska komisia spoločne s Nadáciami otvorenej spoločnosti (Open Society Foundations - OSF) v Budapešti vnímajú lokálnu samosprávu ako kľúčového hráča pri integrácii chudobných rómskych komunít. V rámci programu OSF zameraného na maximálne využívanie európskych fondov pri začleňovaní Rómov (Making the most of EU Funds for Roma Inclusion) vznikla v roku 2012 iniciatíva vytvoriť medzinárodnú sieť starostov MERI (Mayors for Roma Inclusion), ktorá bude mať národné kapitoly. Ambíciou siete je podporiť lokálnu samosprávu pri výmene skúseností v tejto téme, ako aj podporiť jej hlas pri tvorbe politík týkajúcich sa začleňovania Rómov na národnej aj európskej úrovni.

Jednou z prvých iniciatív siete bolo vyhlásenie súťaže starostov MERI Európskou komisiou a OSF v máji 2012. Do medzinárodnej súťaže dobrých príkladov lokálnych politík zameraných na integráciu chudobných rómskych komunít bolo nominovaných spolu 104 prípadových štúdií z 15 európskych krajín. Výberová komisia zložená zo zástupcov Rómskeho inštitútu, Združenia miest a obcí Slovenska, Inštitútu pre dobre spravovanú spoločnosť a organizácie Človek v tísni hodnotila predložené prípadové štúdiá na základe nasledovných kritérií: (1) trvalá udržateľnosť a angažovanosť obce pri prijímaní opatrení smerujúcich k začleňovaniu chudobných rómskych komunít; (2) snaha o dlhodobé presadzovanie integrovaného prístupu v kľúčových oblastiach bývania, zamestnanosti, vzdelávania, zdravia a komunitnej práce; (3) snaha o nediskriminačný prístup; (4) úsilie zapájať cieľovú skupinu do rozhodovacích procesov obcí, a to najmä konkrétnych programov a opatrení týkajúcich sa Rómov.

Zo Slovenska bolo do súťaže nominovaných spolu osem obcí: Čičava, Nitra nad Ipľom, Spišský Hrhov, Spišské Tomášovce, Raslavice, Sveržov, Ulič a Zbudské Dlhé. Medzinárodná odborná komisia rozhodovala o nominovaných prípadových štúdiách v dvoch kolách. Päťdesiatpäť najlepších obcí, vrátane všetkých nominovaných obcí zo Slovenska, postúpilo do druhého kola. Ocenenie získali štyri obce: Spišský Hrhov a Nitra nad Ipľom v kategórii komplexný prístup a Čičava a Raslavice za ich politiky v oblasti bývania.

ČO SPÁJA OBCE, KTORÝM SA DARÍ PRI ZAČLEŇOVANÍ CHUDOBNÝCH RÓMSKÝCH KOMUNÍT?

Aj keď žiadnej z nominovaných obcí sa nepodarilo zabezpečiť úplné začleňovanie rómskych komunít a vyrovnáť sociálne a ekonomické rozdiely medzi rómskymi a nerómskymi susedmi, podarilo sa im naštartovať procesy začleňovania Rómov. Prejavujú sa konkrétnymi výsledkami v zlepšení kvality bývania, vzdelávania či zvýšení zamestnanosti. Starostovia a starostky naštartovali tieto procesy tým, že dlhodobo prijímali opatrenia zamerané na vytváranie možností lepšieho bývania, vzdelávania a zamestnanosti chudobných Rómov, ako aj zapájaním cieľových skupín do rozhodovacích procesov. Väčšine z nominovaných obcí sa podarilo vybudovať rozvíjajúce sa obce, ktoré sú atraktívne pre nerómskych aj rómskych prisťahovalcov (Spišské Tomášovce, Sveržov, Spišský Hrhov, Čičava či Nitra nad Ipľom).

Pre čitateľov a čitateľky Menšinovej politiky na Slovensku môžu byť zaujímavé najmä spoločné črty lokálnych postupov a stratégií, ktoré naznačujú, prečo tieto obce na rozdiel od množstva iných nastúpili na cestu, ktorá sľubuje postupné znižovanie marginalizácie ich chudobných rómskych obyvateľov. Obce sú pritom odlišné, čo sa týka východiskovej situácie rómskych komunít po roku 1989, ekonomických možností v regióne, početnosťou obyvateľstva či pomerom zastúpenia Rómov (ktoré je v rozsahu od 14 do 90 percent). Aké spoločné charakteristiky teda spája osem nominovaných obcí?

1. SILNÁ OSOBNOSŤ A ANGAŽOVANOSŤ STAROSTU ALEBO STAROSTKY NA ZLEPŠENÍ ŽIVOTA V CELEJ OBCI

Nominovaní starostovia a starostky strategicky prijímali špeciálne opatrenia na to, aby pomohli vyrovnáť šance chudobných rómskych komunít

pri získaní bývania, vzdelania či zamestnania. Ich motívom nemusela byť vždy morálna či ľudsko-právna úvaha, ale porozumenie toho, že existencia chudobnej komunity v ich obci môže spomaliť jej celkový rozvoj. Zaujímavý je prípad Uliča, malej dedinky na ukrajinskej hranici. Na otázku, prečo sa rozhodol podporovať programy zlepšenia životnej situácie rómskej komunity v Uliči, starosta Ján Holinka odpovedal: „Ak mám byť úprimný, najmä z pragmatických dôvodov. Mladí nerómovia odchádzajú a sťahujú sa do väčších miest. Zostáva tu staršia generácia a jediní obyvatelia v produktívnom veku sú Rómovia. Mojm záujmom je preto mobilizovať potenciál rómskej pracovnej sily na to, aby sme podporili rozvoj obce.“ Programy starostu Holinka sú tak zamerané najmä na zvyšovanie zamestnanosti prostredníctvom chránenej dielne a sociálneho podniku, ktorý pripravuje. V Uliči je tiež kvalitná škôlka a základná škola, ktorú spoločne navštevujú deti z rómskej aj nerómskej komunity.

Množstvo úspešných starostov bolo schopných presvedčiť svojich nerómskych (väčšinou) majoritných voličov pragmatickými argumentmi o tom, že podpora rómskej komunity je výhodná aj pre nich. Podľa Mirky Hapalovej z organizácie Človek v tísni, „úspešní starostovia presvedčili majoritu o tom, že celá obec bude prosperovať nielen z finančných prostriedkov, ktoré pomôžu pri začleňovaní Rómov, ale aj z ich samotnej integrácie. Majorita potom nekládla odpor integračným procesom.“ Ako spomína Pavol Ceľuch, starosta Sveržova, nebolo to vždy jednoduché. „Keď sme po množstve bezúspešných pokusov dostali dotáciu na výstavbu nízkonákladových bytov pre rómske rodiny, akurát sme oslavovali 650 rokov od založenia obce. Bol som šokovaný tým, ako negatívne reagovalo majoritné obyvateľstvo obce na túto pre mňa fantastickú správu. Ak by boli voľby na druhý deň a ktokoľvek by kandidoval na starostu, mal by väčšiu šancu ako ja. Našťastie ma podržali poslanci obecného zastupiteľstva, aj keď viem, že doma to nemali ľahké.“ Podobnú skúsenosť má aj starostka Spišských Tomášoviec Zuzana Nebusová: „Nerómovia často namietajú, že príliš veľa pomáhame Rómom. Stále im preto vysvetľujem, že v dedine nebudeme mať dobrý život, pokiaľ Rómovia nebudú žiť na tej istej úrovni ako nerómovia.“ O tom, že starostovia boli úspešní v presvedčaní majority však svedčí ich opätovné zvolenie v obciach, kde Rómovia tvoria menej ako 20 percent obyvateľov. Starosta Sveržova je vo funkcii od roku 1994 a starosta Spišského Hrhova, rovnako ako starostka Spišských Tomášoviec, od roku 1998. Aj ostatní z nominovaných starostov, ktorí aktívne presadzovali politiky podporujúce integráciu Rómov sú vo funkcii najmenej druhé volebné obdobie.

2. SPOLUPRÁCA S MIMOVLÁDNÝMI ORGANIZÁCIAMI

Podobne ako na národnej úrovni, aj na lokálnej bolo množstvo dobrých projektov výsledkom spolupráce alebo iniciatívy mimovládnych organizácií. Napríklad jedna z mála inkluzívnych škôl na Slovensku v Spišskom Hrhove je výsledkom spolupráce obce s organizáciou Človek v tísni. Táto organizácia pomáhala aj pri zakladaní obecnej firmy v Hrhove a komunitného centra vo Sveržove. Raslavice spolupracovali s organizáciou Priateľa Zeme pri zakladaní kompostárne, ktorá prispela nielen k zlepšovaniu ochrany životného prostredia, ale aj vytváraniu pracovných príležitostí pre Rómov. Rómsky inštitút pomáhal Nitre nad Ipľom, Raslaviciam alebo Uliču pri príprave ich lokálnej stratégie komplexného rozvoja a jeho experti a expertky napomohli pri budovaní komunikácie medzi rómskou komunitou a vedením obce.

Úspešní starostovia a starostky využívajú know-how mimovládnych organizácií najmä v oblasti vzdelávania, komunitnej a terénnej práce a aktivít, ktoré spájajú rómske a nerómske obyvateľstvo. Ako povedal Pavol Ceľuch, starosta Sveržova, „komunitné centrum bolo darom z nebies! Každý obci odporúčam investovať do takéhoto zariadenia.“ Do aktivít tohto centra sa pritom zapájajú dospelí a deti z rómskej menšiny aj majority.

3. VYUŽÍVANIE DOSTUPNÝCH SYSTÉMOVÝCH NÁSTROJOV PRI ZAČLEŇOVANÍ RÓMOV

Ďalším spoločným menovateľom nominovaných obcí je to, že dlhodobo a v maximálnej možnej miere využívajú dostupné systémové nástroje zamerané špeciálne na začleňovanie Rómov. Ide najmä o program terénnej sociálnej práce, výstavby bytov nižšieho štandardu, asistentov učiteľa, zdravotných asistentov či komunitných centier.

4. PRESADZOVANIE KOMPLEXNÉHO PRÍSTUPU PRI ZAČLEŇOVANÍ RÓMOV

Väčšina nominovaných obcí a všetky ocenené obce dlhodobo presadzujú komplexný prístup pri začleňovaní Rómov. Filozofia komplexného prístupu rozvoja marginalizovaných rómskych komunít¹ vychádza z potreby vytvárania možností v kľúčových oblastiach, ako je bývanie, vzdelávanie, zamestnanosť, zdravie či komunitná práca. Nepostačuje, ak sa v určitej lokalite zlepši napríklad len vzdelávanie, ale deti pritom nemajú možnosť bývať v dôstojných podmienkach, nemajú prístup k zdravotnej starostlivosti a ich rodičia nemajú možnosť pracovať. Podstatou komplexného prístupu je využitie synergického efektu pri pôsobení v kľúčových oblastiach. Žiadna z obcí nepredstavuje ideálny prípad v tom, že by sa jej podarilo optimálne riešiť všetky oblasti. Napríklad možnosti zvyšovania zamestnanosti sú najmä v čase ekonomickej krízy zo strany obcí veľmi obmedzené. Všetci nominovaní starostovia a starostky však prijímali opatrenia v kľúčových oblastiach, aj keď v niektorých možno intenzívnejšie ako v iných.

Podstatou komplexného prístupu nie je represia, ale vytváranie príležitostí. Napríklad v oblasti bývania účasťou na výstavbe bytov nižšieho štandardu a získaním možnosti lepšie bývať (napríklad Čičava, Spišský Hrhov, Spišské Tomášovce) alebo možnosťou zakúpiť si pozemky na výstavbu rodinných domov za symbolickú cenu (Raslavice, Nitra nad Ipľom), účasťou na programoch recyklácie a starostlivosti o životné prostredie (Raslavice). V oblasti zamestnanosti išlo najmä o možnosť získať zamestnanie napríklad prostredníctvom práce v obecnej firme (Sveržov, Spišský Hrhov). Inovatívny prístup zvolil starosta Čičavy, ktorý primäl stavebníka infraštruktúry v obci, aby najal miestnych dlhodobo nezamestnaných Rómov. V oblasti vzdelávania bolo spoločným menovateľom úspechu vytváranie možností na účasť na predškolskom vzdelávaní. Účasť detí na predškolskom vzdelávaní nezabezpečujú sankciami, ale v spolupráci s komunitnými a terénnymi sociálnymi pracovníkmi, ktorí spolupracujú s rodičmi. Nominovaní starostovia sa aj takto snažia predchádzať zaraďovaniu rómskych detí do špeciálnych škôl. Za zmienku stojí najmä škola v Spišskom Hrhove, kde sa na ihrisku nájdete spolu hrať rómske deti s nerómskymi, čo je žiaľ veľmi ojedinelý jav najmä (ale nielen) v podmienkach východného Slovenska. Starosta Sveržova tiež aktívne zasiahol proti segregáčnym tendenciám v škole v jeho obci.

5. VYUŽÍVANIE DOSTUPNÝCH SYSTÉMOVÝCH NÁSTROJOV NA ZAČLEŇOVANIE RÓMOV

Nominované obce tiež spája to, že sa aktívne snažia využívať v maximálnej miere dostupné právne nástroje a programy, ktoré môžu byť použité na pomoc pri začleňovaní Rómov (nie sú špecificky zamerané na pomoc chudobným Rómom). Napríklad všetkým nominovaným obciam sa podarilo majetkovo vysporiadať väčšinu pozemkov (v priemere viac ako 80 percent pre všetky nominované obce). Využívali na to rôzne stratégie. Súkromné pozemky pod rómskymi obydliami napríklad vykupovali alebo vymieňali za obecné a následne odpredávali za prístupnú cenu rómskym rodinám. Starostka Nebusová spomína: „Bola to mravenčia práca. Pomoh-

1 Komplexný prístup bol naformulovaný vo vládnom dokumente s názvom Komplexný rozvojový program rómskych osád prijatý uznesením vlády č.357/2002. Komplexný prístup sa premietol aj do spôsobu čerpania finančných zdrojov z európskych štrukturálnych fondov prostredníctvom Horizontálnej priority marginalizované rómske komunity v programovacom období 2007-2013, v rámci ktorej bolo viazaných 200 mil. EUR zo šiestich operačných programov na projekty schválené v rámci tzv. lokálnych stratégií komplexného prístupu. Implementácia komplexného prístupu ako spôsobu čerpania európskych zdrojov sa žiaľ neuskutočnila v praxi. Starostovia a starostky však implementovali komplexný prístup v tom zmysle, že sa zameriavali na presadzovanie opatrení vo všetkých kľúčových oblastiach, ale nemali možnosť na ne čerpať takto alokované zdroje.

la som každej rodine. Išli sme na notársky úrad a urovnali všetky právne veci. Jeden za druhým.“ Starosta Spišského Hrhova Vladimír Ledecký napríklad osobne navštevoval všetkých pôvodných vlastníkov a vysvetľoval im, prečo by mali odpredať pozemky, ktoré sa nachádzali pod rómskymi obydliami. V kufríku mal pritom finančnú hotovosť a pripravené zmluvy, a pozemky na mieste pre obec vykupoval. Pôvodných vlastníkov presviedčal takýmito slovami: „Buď prijmete túto moju ponuku alebo poniesiete morálnu vinu za to, že ste uprednostnili svoje individuálne záujmy pred záujmami celej obce.“ V Nitre nad Ipľom si vypomohli inštitútom vydržania, zatiaľčo v Čičave využili zriadenie vecného bremena pri výstavbe infraštruktúry. Starosta Ladislav Kalafa spomína: „Využili sme všetky právne možnosti a diery v zákonoch, aby sme pozemky vysporiadali.“ Je zrejmé, že táto spoločná črta veľmi úzko súvisí s prvou charakteristikou – vôľou konať v prospech procesov začleňovania, ktoré úspešní starostovia a starostky zahájili už pred viac ako desiatimi rokmi. Viaceré obce napríklad zriadili obecné firmy, ktoré im pomohli pri zamestnávaní dlhodobo nezamestnaných Rómov, ktorí mali veľmi nízke šance nájsť si zamestnanie. Obecná firma vo Sveržove postavila domy nízkeho štandardu. V Spišskom Hrhove sa stala hlavným motorom rozvoja obce. Obecná firma je nielen priestorom pre vytváranie pracovných príležitostí, ale aj miestom pre rekvifikáciu a nadobúdanie pracovných zručností. Obecná firma, ktorá sa napríklad v počiatočnej fáze zamerala na nákup technológie na kladenie dlaždíc, prispela svojím spôsobom aj k búraniu predsudkov. Hapalová spomína: „To, že nerómovia videli denne Rómov pracovať pri kladení dlaždíc v Spišskom Hrhove, významne napomohlo pri búraní stereotypov o lenivosti a nechote pracovať.“ Obce ako Ulič a Čičava zasa využívajú možnosť zriadenia chránenej dielne, kde zamestnávajú dlhodobo nezamestnaných Rómov, ktorí inak majú nulové šance nájsť si zamestnanie.

6. INVESTOVANIE VLASTNÝCH FINANČNÝCH ZDROJOV DO PROGRAMOV NA ZAČLEŇOVANIE RÓMOV

Úspešné obce spája tiež ochota investovať vlastné obecné peniaze do programov na začleňovanie Rómov a programov zameraných na prácu s chudobnými rómskymi komunitami. Príkladom je investovanie do výkupu pozemkov či chodu komunitných centier alebo financovanie platov asistentov učiteľov. Úspešné obce samozrejme využívajú aj vonkajšie zdroje, akými sú štátne dotačné schémy na ministerstvách či európske štrukturálne fondy, ktoré sú ochotné spolufinancovať z vlastných rozpočtov.

7. ZAPÁJANIE ČLENOV A ČLENIETK RÓMSKÝCH KOMUNIT DO ROZHODOVACÍCH PROCESOV

Tým najúspešnejším obciam sa podarilo vytvoriť priestor pre účasť Rómov na spolurozhodovaní nielen pri implementácii programov zameraných na podporu rómskych komunít, ale aj pri riadení obce. V niektorých prípadoch tento posun nastal vďaka úspešnej politickej mobilizácii rómskej komunity, príkladom ktorej je rómsky starosta a väčšina obecného zastupiteľstva Nitry nad Ipľom. V obciach Čičava a Zbudské Dlhé majú Rómovia 100 percentné zastúpenie v obecnom zastupiteľstve. Život v obci ako aj programy začleňovania konzultuje s rómskou komunitou pravidelne napríklad starosta Sveržova. V Spišskom Hrhove vytvorili rómsku radu ako poradný orgán obecného zastupiteľstva. Účasť na rozhodovaní je kľúčová v procesoch začleňovania. Signalizuje, že z rómskej komunity sa stáva aktívny subjekt, nie len objekt intervencií a predstáv či už samosprávy alebo štátu.

Samospráva zohráva v procesoch začleňovania chudobných rómskych komunít kľúčovú úlohu. Aj keď ide o dlhodobý a zaiste niekoľkogeneračný proces, je zrejmé, že v uplynulých dekádach sa podarilo v niektorých obciach naštartovať procesy začleňovania. Podľa môjho názoru je šanca, že k integrácii dôjde v nasledujúcich generáciách detí, ktoré vyštudujú na stredných a vysokých školách a získajú zamestnanie, a pravdepodobne sa aj odsťahujú do väčších miest s lepšou perspektívou nájsť si prácu. Samospráva však nie je všemocná a výraznou podmienkou je aj nastavenie politiky na národnej úrovni. V tomto ohľade boli starostovia a starostky jednotní v tom, že nastavenie je často odtrhnuté od reality a nereflekтуje potreby na lokálnej úrovni. Najčastejšie ich výhrady smerovali k nemožnosti pri verejnom obstarávaní primäť dodávateľov služieb k tomu, aby najímali miestnych nezamestnaných Rómov. Nastavenie sociálneho systému, ktorý neumožňuje dostatočný súbeh sociálnych dávok a minimálnej mzdy

zas brzdi zvýšenie zamestnanosti. Mnoho rodín má totiž po zamestnaní jedného člena nižší príjem, ako keď nepracoval. Rozvoj programov začleňovania obce brzdi tiež neúnosné administratívne zaťaženie pri podávaní a implementácii projektov financovaných najmä zo štrukturálnych fondov.

Zostáva preto veriť, že výsledky týchto a podobných obcí presvedčia politikov a úradníkov o potrebe načúvať hlasu aj zdola a prijímať opatrenia, ktoré umožnia masívnejšie naštartovanie procesov inklúzie jednej z najzraniteľnejších skupín slovenskej spoločnosti. ■

“TU NIE JE ŽIADNY ŽIVOT“ ALEBO PREČO RÓMOVIA ODCHÁDZAJÚ

ALENA CHUDŽÍKOVÁ

V priebehu leta 2012 sa CVEK podieľal na pilotnom výskume migrácie Rómov do Kanady, ktorý koordinovala Stredoeurópska univerzita v Budapešti. Okrem hlbšieho vhladu do spôsobov a motívov migrácie Rómov táto sonda odhalila, či skôr potvrdila niekoľko znepokojujúcich fenoménov týkajúcich sa stereotypizácie a stigmatizácie Rómov vo všeobecnosti a v súvislosti s migráciou zvlášť. Cieľom tohto textu nie je predstaviť komplexné výskumné zistenia. Tie budú k dispozícii v súhrnnej publikácii, ktorú Stredoeurópska univerzita vydá do konca tohto roka. Zámerom tohto článku je na príklade Smižian poukázať na stigmatizáciu Rómov prebiehajúcu na všeobecnejšej úrovni a tvoriacu jednu zo základných bariér ich inklúzie.

Terénny výskum sme realizovali v obci Smižany, odkiaľ začiatkom roka 2012 odišlo do Kanady približne 200 Rómov. Výber Kanady ako cieľovej krajiny je výsledkom racionálneho zvažovania možností riešenia aktuálnej situácie. Podľa informácií z Immigration and Refugee Board of Canada požiadalo v roku 2011 o azyl v Kanade 329 občanov SR. Dvanásť žiadostí bolo zamietnutých a trom žiadateľom bol azyl poskytnutý. Hoci neexistujú žiadne dáta, ktoré by zaznamenávali etnicitu žiadateľov, predpokladá sa, že v prípade žiadostí o azyl zo Slovenska ide prevažne, ak nie úplne, o Rómov. Kanadský azylový systém poskytuje novoprichádzajúcim migrantom určitý systém podpory aspoň v počiatočnej fáze ich pobytu v krajine. Hoci šanca na získanie azylu je pre žiadateľa zo Slovenska pomerne mizivá, keďže Slovensko sa klasifikuje ako bezpečná krajina pôvodu, status žiadateľa o azyl stále poskytuje lepšiu štartovaciu pozíciu než neistá pozícia bežného pracovného migranta, predovšetkým pre tých, ktorí prichádzajú s rodinami. Žiadatelia o azyl si zároveň môžu nájsť aspoň dočasné zamestnanie, kým čakajú na rozhodnutie o ich žiadosti.

DÔVODY MIGRÁCIE

Odchod Rómov zo Smižian sa nezaobišiel bez pozornosti médií. Spochybňovanie ich motívov a obviňovanie z nelojality ku krajine dominovalo celému mediálnemu diskurzu. O skutočné príčiny toho, prečo sa taká veľká časť komunity občanov SR rozhodla žiadať v Kanade o azyl, sa však médiá nezaujímal. Preto sme sa na tieto otázky zamerali my.

Hlavným motívom smižanských Rómov pre odchod do zahraničia je ich socio-ekonomická situácia bez výhľadu na akékoľvek zlepšenie. Čoraz radikálnejšie postoje verejnosti i politických elít voči Rómom zmazali akúkoľvek vyhladku na zlepšenie situácie. Rómovia zo Smižian, ktoré sa nachádzajú v regióne s takmer 20 percentnou nezamestnanosťou, sa len ťažko uplatnia na trhu práce. A keďže nemajú prakticky žiadny vplyv na tvorbu politík a opatrení (či už na lokálnej alebo centrálnej úrovni), ktoré sa ich priamo či nepriamo dotýkajú, sú závislí na ochote majority „pustiť ich do svojho priestoru“. Situácia v oblasti bývania je okrem nedostatku pracovných príležitostí ďalším motívom pre odchod. V súčasnosti sa v rómskej časti Smižian sotva nachádza dom, ktorý by bol obývaný len nukleárnou rodinou. Väčšina príbytkov sa časom zmenila na viacgeneračné domy, avšak nie svojou veľkosťou, ale počtom rodín, ktoré v nich bývajú vzhľadom na nemožnosť dovoliť si vlastné bývanie. Po rôznych neúspešných pokusoch o zlepšenie svojej situácie, akými bola napríklad pracovná migrácia do iných regiónov SR či zvyšovanie svojej kvalifikácie, sa migrácia do zahraničia stáva ďalšou z aktívnych životných stratégií, ako sa vymaniť z bludného kruhu chudoby.

HRANICE „KOLÓNIE“ NEPREKROČIA

Smižanskí Rómovia dúfajú, že peniaze, ktoré ich príbuzní zarobia v Kanade, použijú na stavbu nových či rekonštrukciu už existujúcich domov.

Migrácia je pre nich východiskom z ich absolútne bezútešnej situácie na Slovensku. Ako uviedla jedna z našich respondentiek, „tu nie je žiadny život.“ Zaujímavé však je, že smižanskí Rómovia vnímajú migráciu len ako spôsob zlepšenia svojej situácie v rámci komunity a neočakávajú, že na základe lepšej ekonomickej situácie by mohli byť prijatí majoritou a prekročiť hranice tzv. rómskej kolónie. Podľa ich výpovedí je nemysliteľné, aby si Róm kúpil či postavil nehnuteľnosť v dedine medzi nerómami, pretože tí to jednoducho nedovolia. „Kolónia“ pre nich predstavuje historicky vytýčené hranice, v rámci ktorých sa pohybujú. Postup na pomyselnom spoločenskom rebríčku je tak zakonzervovaný v ich vlastnom svete, ktorý je na Slovensku už z princípu oddelený od sveta „bielych“.

PREZUMPCIA VINY

Napriek tomu, že migráciou chcú Rómovia v podstate dosiahnuť to, čo od nich majorita neustále žiada, teda „postarať sa o seba vlastnou snahou a zaslúžiť si vyšší životný štandard“, pocity viny, že odchodom páchajú niečo zlé sú hmatateľné z každého ich vyjadrenia. Nadmieru citlivo totiž vnímajú veľmi rozšírené presvedčenie širšej verejnosti o tom, že jediným motívom migrácie Rómov do západných krajín je zneužívanie tamojších štedrých sociálnych systémov, čím kazia „dobré meno Slovenska“ v zahraničí. Naše rozhovory však takéto úmysly nielenže nepotvrdili, ale skôr vyvrátili. Pri svojich vyjadreniach kladú nesmierny dôraz na svoj cieľ poctivo v zahraničí pracovať, a tiež to, že pred odchodom splnili všetky formálne podmienky (napr. odhlásenie sa z trvalého pobytu, úradu práce a podobne). Akoby už vopred chceli vyvrátiť všetky prípadné obvinenia, ktoré zvyčajne zaznievajú na adresu Rómov. Táto prezumpcia viny zo strany majority vedie k tomu, že Rómovia sami si stigmu zvnútorňujú a podceňujú svoje schopnosti a možnosti. Zároveň prijímajú predstavu o „nepripravených Cigáňoch“, od ktorých sa však zúfalo chcú dištancovať poukazovaním na to, že oni predsa žijú slušne. Majorita však len zriedka vníma Rómov ako heterogénnu skupinu. Tých, ktorí nezodpovedajú ich stereotypnej predstave o Rómoch, radšej vyjmú z tejto kategórie so slovami „veď to ani nie je Róm“ namiesto toho, aby prehodnotili svoju predstavu.¹ Prieepasť medzi majoritou a Rómami sa tak len prehĺbuje a stáva sa čoraz neprekonateľnejšou.

Stigmatizácia je zároveň jednou z najzákladnejších príčin zlyhania akýchkoľvek opatrení zameraných na inklúziu Rómov. V súvislosti s Rómami pritom môžeme hovoriť o dvojnásobnej stigme – stigmatizovaní sú jednak pre svoju etnicitu a jednak pre vysokú nezamestnanosť a chudobu, v ktorej časť z nich žije. Etnickú stigmu pritom Goffman² definuje ako tzv. kmeňovú stigmu, zatiaľčo nezamestnanosť a chudoba sa vnímajú ako charakterová vada. Vo vnímaní verejnosti tak dochádza k nebezpečnému spájaniu etnicity s charakterovými vadami. Chudoba a nezamestnanosť časti rómskej menšiny je v očiach majority individuálnym (až morálnym) zlyhaním a priamym dôsledkom nedostatku ich snahy a ochoty tvrdo pracovať. Táto predstava je posilňovaná jednak médiami, ktoré v súvislosti s rómskou menšinou len zriedka spomínajú štrukturálne príčiny chudoby a ak, tak ich skôr bagatelizujú či spochybňujú (napr. diskrimináciu na trhu práce či vo vzdelávaní), a jednak politickými elitami. Tie v posledných rokoch predstavujú čoraz radikálnejšie reformy sociálnej

- 1 Tento fenomén popisujú Ľuboš Kovács a Martin Kanovský v článku „O predstavách o Rómoch a nastavení verejných politík: správa z výskumu“, *Menšinová politika na Slovensku 2/2012*, dostupné na http://cvek.sk/uploaded/files/Mensinova%20politika%20na%20Slovensku%202_2012.pdf
- 2 Goffman, E. (1963). *Stigma. Notes on the management of spoiled identity*. New York: Simon & Schuster, Inc.

politiky, ktoré vychádzajú z predpokladu lenivosti chudobných, a tak neriešia problém chudoby a nezamestnanosti komplexne. Namiesto toho sa reštriktívne zameriavajú len na nahnanie „lenivcov“ do práce.

Zvnútornená stigma, nedostatok rešpektu zo strany majority a strach tak patria medzi hlavné dôvody pre aspoň dočasné opustenie krajiny. Za všetko hovorí nasledujúci výrok jednej z respondentiek, ktorá opisuje život svojich príbuzných v Toronte:

„Chodia aj von, neboja sa. Zatiaľ nemali žiadny problém.“

V tomto ohľade je Kanada Rómami vnímaná ako zem zasľúbená, kde nikto nerobí rozdiely na základe etnicity a kde má každý šancu na úspech, ak je ochotný tvrdo pracovať a správať sa slušne. Šanca byť akceptovaný ako ľudská bytosť tak hrá významnú úlohu pri ich rozhodovaní, či ostať alebo odísť za hranice. Len málo z nich však plánuje definitívne sa v zahraničí usadiť. Návrat na Slovensko je napriek ťažkým životným situáciám a čoraz radikálnejším postojom majority súčasťou plánu. Návraty sa však spájajú aj so strachom, že budú za svoj odchod potrestaní tým, že ich znovu nezaregistrujú na úradoch. A tak znova zdôrazňujú, že predsa

neurobili nič zlé a predtým, ako odišli, splnili všetky zákonné podmienky.

Zatiaľčo migrácia nerómov je vo verejnom diskurze vyzdvihovaná ako odvážna stratégia, v prípade Rómov sa okamžite objavujú podozrenia z nekalých úmyslov. Zdá sa, že Róm na Slovensku jednoducho nemôže vyhrať – ak poberá sociálne dávky, je označovaný za parazita, ak sa rozhodne odísť do zahraničia, je obviňovaný z úmyslu parazitovať inde. Pre Rómov je teda migrácia o to riskantnejšou skúsenosťou na ceste za lepším životom.

V príbehu smižanských Rómov sa tak odráža celková situácia Rómov na Slovensku a prístup k nim. Nielen zo strany ich nerómskych susedov, ktorí ich nechcú pustiť „medzi seba“. Nielen zo strany pravicových extrémistov, ktorí ich neustále udržiujú v strachu ohlasovaním rôznych pochodov a robenia „poriadku“. Čoraz častejšie aj zo strany politikov, ktorí slovo *neprisťahovavý* automaticky pridávajú ako prívlastok k slovu Róm a podľa toho formulujú aj svoje návrhy opatrení. Žiadna z „rómskych reforiem“ či stratégií (a predpokladám, že zopár sa ich ešte určite napíše) nemôže byť úspešná, pokiaľ budú Rómovia neustále podozrievaní, obviňovaní bez dôvodov a usvedčovaní bez dôkazov. ■

OTLAKY, KTORÉ NEPRESTÁVAJÚ SLOVENSKO OMÍNAŤ

JARMILA LAJČÁKOVÁ

Nevídanej politickej a mediálnej „pozornosti“ sa v ostatnom štvrtroku „tešila“ predovšetkým rómska menšina, a to najmä jej časť žijúca v chudobných osadách. Považujem však za potrebné upozorniť, že Slovensko sa stále nevyrovnať s dvoma akútnymi témami, ktoré udržiavajú príslušníkov a príslušníčky maďarskej menšiny v zajatí politického populizmu prítomného na oboch stranách Dunaja.

Dňa 25. augusta 2012 uplynulo šesť rokov od útoku na Hedvigu Žákovú Malinovou, študentku, slovenskú občianku a príslušníčku maďarskej menšiny. Prokuratúra do dnešného dňa spochybňuje nacionalistický motív útoku a napriek všetkým dôkazom dokonca stále pochybuje, či k útoku vôbec došlo.

Podľa výstižného komentára Zuzany Wienk z Aliancie Fair-Play konanie prokuratúry v tomto prípade pripomína postupy diktatúr. Zaochádzanie štátu s Hedvigou Žákovou Malinovou spochybňuje existenciu právneho štátu.¹ Zatiaľ posledným takýmto totalitným krokom bol návrh o nariadení ústavného pozorovania Hedvivy Žákovy Malinovej. Okresný aj krajský súd návrhy skúmať jej duševný stav síce zamietol, avšak s tým, že prokuratúra sa mala dôslednejšie pokúšať o ambulantné vyšetrenie aj pod hrozbou finančnej pokuty.² Vyšetrením chce prokuratúra v súčasnosti zistiť, či post-traumatická stresová porucha, ktorou Žáková Malinová trpela po útoku, mohla mať v tom čase vplyv na jej svedeckú výpoveď. Hedviga Žáková Malinová, obeť útoku, je totiž už viac ako päť rokov stíhaná za krivú výpoveď. Jej advokát od začiatku vyšetrovania žiadal, aby boli vypočutí psychiatri, ktorí jej post-traumatickú stresovú poruchu diagnostikovali. Prokuratúra však navrhla skúmať Žákovy Malinovej duševný stav až teraz, po takmer šiestich rokoch.

Prvého februára tohto roku uzavrela vláda Ivety Radičovej dohodu o urovaní žaloby, ktorú Hedviga Žáková Malinová podala na Európsky súd pre ľudské práva. Vtedajšia vláda pripustila, že existujú „určité okolnosti, ktoré vyvolávajú pochybnosti ohľadom rešpektovania sťažovateľských práv zaručených v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd“. Vláda tiež vyslovila „pofutovanie nad prípadom sťažovateľky Hedvivy Žákovy Malinovej“.³ Trestné stíhanie obete útoku však doposiaľ zastavené nebolo. Možno by sa tak stalo, ak by bol riadne vymenovaný nový generálny prokurátor. Mimochodom, to je ďalšia téma, ktorá otvára viacero otázok súvisiacich s existenciou právneho štátu na Slovensku.

- 1 Zuzana Wienk, „Dokedy sa budeme prizerať, ako nám kradnú právny štát?“ SME, 24/08/2012, s. 13.
- 2 Monika Tódová, „Súd zamietol žiadosť o skúmanie Malinovej v ústave“ SME, 26/09/2012, s.2.
- 3 Uznesenie vlády č. 35/2012 zo dňa 1.2.2012.

Príbeh Hedvivy Žákovy Malinovej a trauma, ktorej bola vystavená ona a jej rodina, je nielen obrazom zlyhania nášho právneho systému. Okolnosti jej prípadu nasvedčujú, že práve jej národnosť bola vo vyšetrovaní, žiaľ, kľúčová. Osobu Žákovy Malinovej možno podľa môjho názoru vnímať aj ako obeť politického populizmu na Slovensku a v Maďarsku. Jeho zajatcami sú práve príslušníci a príslušníčky maďarskej menšiny. Pravdepodobne najtragickjšie dôsledky má tento populizmus práve pre Žákovú Malinovou a jej rodinu. Príslušníci maďarskej menšiny sú často vnímaní ako nelojálni k tejto krajine. To sa odráža nielen v rétorike väčšiny politikov, ale aj v znení ústavy a v niektorých zákonoch.

Spolu s Žákovou Malinovou zostávajú v zajatí populizmu všetci príslušníci maďarskej menšiny, ktorí majú rodiny nielen na Slovensku, ale aj Maďarsku, a ktorí sa chcú cítiť na Slovensku doma. Nechcú sa však vzdať väzieb k Maďarsku, ani stať sa etnickými Slovákmi. Novela zákona o občianstve z roku 2010⁴, ktorá je stále v platnosti, ich totiž udržiava v takomto zajatí tým, že im dáva symbolické ultimátum – buď budete lojálnymi občanmi a občiankami Slovenska alebo vás táto krajina nechce. Lojalnosť k Slovensku je pritom definovaná ako výlučná príslušnosť k Slovenskej republike, ktorá je nezlučiteľná s existenciou symbolického puta s Maďarskom. Pretrhnutie tohto puta, ktorým je pre mnohých slovenských Maďarov práve občianstvo tejto krajiny, sa tak stáva podmienkou prijatia príslušníkov maďarskej menšiny ako plnohodnotných členov politickej komunity. Napriek mnohým kritickým hlasom však slovenská ani maďarská vláda doteraz neprejavili ochotu konštruktívne riešiť toto napätie, ktorého dôsledky musia znášať príslušníci menšiny.

Podľa dostupných medializovaných správ súčasná vláda neuvažuje o navrátení sa do stavu pred júlom 2010. Uvažuje sa, ako neprísť o občanov – *de facto* najmä etnických Slovákov, dlhodobo žijúcich v zahraničí a ako pritom zabrániť slovenským občanom „kolaborovať“ s Maďarskom, čoho údajným prejavom je maďarské občianstvo. Inými slovami, súčasná vláda uvažuje nad vzniknutou situáciou presne v zmysle preambuly k Ústave SR. Tá fakticky vytvára dve triedy občanov – tých, ktorí majú právo rozhodovať o osude tejto krajiny (Slováci ako štáttvorný národ) a tých, ktorých osud aj priznané práva závisia na rozhodnutí etnickej väčšiny. Tento princíp sa vláda snaží premietnuť aj priamo do zákona o občianstve.

Prípad Hedvivy Žákovy Malinovej a nedoriešená situácia v oblasti dvojitého občianstva sú témy a traumy, ktoré síce nemali v ostatnom období toľko mediálnej pozornosti ako „riešenie“ Rómov, ale rovnako si zasluhujú promptné a dôstojné ukončenie. ■

- 4 Pozri detailnejšie k téme, Jarmila Lajčáková, „Ako (ne)vriešiť zákon o slovenskom občianstve“, Menšinová politika na Slovensku: kritický štvrtročník Centra pre výskum etnicity a kultúry, 1/2011, s. 3, online: http://www.cvek.sk/uploaded/files/2011_01_mensinova_politika.pdf

AKO NAŠI POLITICI ROZPRÁVAJÚ O IMIGRANTOCH?

KAROLÍNA KOŠČOVÁ

Tzv. kodaňská škola bezpečnostných štúdií skúma sekuritizáciu politických tém pomocou rečových aktov kľúčových aktérov v konkrétnej spoločnosti. Vybraný jav je verbalizovaný ako hrozba a stáva sa tak predmetom bezpečnostného diskurzu. Ak publikum – verejnosť prijme prezentovaný jav ako hrozbu, ten sa stáva sekuritizovaným. Ako narábajú s témou imigrantov jedni z aktérov – aktívni slovenskí politici? Vykazujú ich vyjadrenia sekuritizačné tendencie?

Skúmala som vyjadrenia aktívnych politikov od roku 2004, pričom ako materiál pre analýzu som si zvolila mediálne výstupy politikov a komunikáty politických strán (volebný program, vlastné tlačové správy), transkripty legislatívnych rozprav Národnej rady Slovenskej republiky (NR SR) a mediálne výstupy politických aktérov v dvoch najčítanejších nebulvárnych printových médiách.

Z analýzy dokumentov vyplýva, že migrácia je v slovenskom politickom diskurze stále rámcovaná ako téma úzko súvisiaca s bezpečnosťou, aj keď možno pozorovať ojedinelé pokusy o presun témy do sociálnej oblasti. Konzervatívny slovenský diskurz bol formovaný predovšetkým predstaviteľmi rezortov vnútra a spravodlivosti. Títo mali v minulosti významné zastúpenie z radov kresťansko-konzervatívneho KDH. Miera konzervatívnosti bola preto vysoko personalizovaná predovšetkým bývalými ministrami Lipšicom a Palkom. Môžno ale očakávať, že paleta názorov na migráciu je naprieč politickým spektrom v skutočnosti o niečo farebnejšia. Mocenské obsadenie rezortov a faktická existencia diskurzu mimo hlavného politického prúdu ale dovolili výraznejšie sa prejaviť predovšetkým politikom z kresťanských strán s konzervatívnym náhľadom na otázku. Títo tak prebrali aj vedenie nad celou témou.

Ďalším znakom slovenskej politickej diskusie o imigrantoch je aj neexistencia významnej alternatívy voči konzervatívno-katolíckej dominancii v téme. Neexistuje politik, ktorý by sa cielene a dlhodobo venoval budovaniu pozitívneho obrazu cudzincov na Slovensku a mal by ambíciu presadzovať manažment migračnej politiky nezaložený na jej negativizácii. Takisto nedochádza k dôslednému rozlišovaniu medzi legálnymi a nelegálnymi migrantmi, a obidve skupiny sú chápané ako jedna.

Aj programy a príbuzné komunikáty politických strán na Slovensku sú dôkazom, že migrácia nie je akútnou a zaujímavou témou pre politickú komunikáciu. Zmienky, ktoré sa o migrácii v programoch strán vyskytujú, sú až na malé výnimky všeobecné formulácie, bez konkrétnych nápadov a riešení. Strana SMER-SD napríklad považuje migráciu a nepriaznivú demografickú situáciu za najväčšie výzvy. Riešenie tejto otázky ale odkazuje na aktívnu participáciu v medzinárodných inštitúciách, prípadne odmietanie xenofóbie. Spôsoby, akými plánuje aktívne participovať v rámci Slovenska nie sú špecifikované.

Strany majú tendenciu ponímať migráciu (bez ohľadu na jej legálnosť) ako bezpečnostnú otázku (SDKÚ-DS migráciu zaradila v roku 2006 do svojho programového piliera "bezpečné Slovensko", KDH do kapitoly "Poriadok a bezpečnosť"), a to aj napriek tomu, že oficiálne koncepčné dokumenty Slovenskej republiky s migráciou narábajú ako s otázkou, ktorej riešenie si vyžaduje širokospektrálny, multirezortný prístup.

Prominenciu v oblasti riadenia migračných tokov získala Ukrajinská republika, ktorá sa v súvislosti s migráciou vyskytuje v programoch strán SMER-SD, SDKÚ-DS, KDH a SaS.

V programoch strán je viditeľná aj snaha o presun otázok migrácie z otázok domácej politiky na otázky, ktoré je potrebné riešiť na úrovni integračných celkov a medzinárodných inštitúcií. Táto snaha je na jednej strane logickým vyústením členstva Slovenskej republiky v týchto inštitúciách a snahou o medzinárodnú adresnosť a koordináciu, no dá sa chápať aj ako snaha o odsúvanie problematiky z agendy citlivej vnútroštátnej politiky. Len jedno politické hnutie – KDH – ponúka vlastné inštitucionálne riešenie v Slovenskej republike, a to v podobe zriadenia Imigračného a naturalizačného úradu.

Doposiaľ jediná zmienka o migrácii ako o potencionálne prínosom a pozitívnom jave sa objavila v programe SDKÚ-DS. Do volieb v roku

2012 vstupovala strana s programom, v ktorom migrácia nie je chápaná len v kategóriách bezpečnosti, ale dostala sa do jednej zo štyroch priorit strany "Ochrana a podpora pracovných miest, ekonomická a sociálna stabilita".

Takmer výlučne je v prejavoch politikov spájanie migrácie s otázkou bezpečnosti. V roku 2004 vtedajší minister vnútra označil stúpajúci počet migrantov za "problém", neskôr za "bezpečnostné a kultúrne riziko". Bývalý predseda Národnej rady upozornil na možnosť "konfliktu sociálnych a etnických skupín" v prípade, ak bude pokračovať oslabovanie národných štátov na európskej úrovni a rásť imigrácia. Vtedajší poslanec za KDH Šimko označil rozsiahle imigračné vlny, ktorých prenikanie na územie štátu môže prerásť do "násilnej činnosti migrantov", za jedno zo siedmich závažných ohrození, ktorým Slovenská republika čelí.

Sme ale aj svedkami, kedy politik používa i menej hodnotovo vyhradené označenie v súvislosti s migráciou. Poslanec za SMK, Berényi, označil migračnú a azylovú politiku za jednu z najväčších "výziev" súčasnej Európskej únie.

Migrácia je často spájaná a označovaná za príčinu negatívnych javov, akými sú terorizmus, extrémizmus a zneužívanie azylu. "Čím menšia migrácia niektorých ľudí z niektorých kultúr na Slovensko, tým menšie nebezpečenstvo terorizmu", konštatoval úradujúci minister vnútra, Róbert Kaliňák, v roku 2008. V roku 2009 v rozprave spomenul "policajné problémy v súvislosti s moslimskou populáciou".

Na pôde NR SR takmer absentuje vykreslenie otázky migrácie v pozitívnom svetle. O univerzalistickom humánnom aspekte azylovej otázky sa vyjadrila len jedna poslankyňa, ktorá považuje za vysoko ľudské poskytnúť pomoc azylantom, ktorí majú v krajine pôvodu politické a bezpečnostné problémy. V iných prípadoch sa v otázkach pomoci cestou azylu objavuje selektívnosť, prednosť majú pri deklarácii podpory prenasledovaní kresťania, napríklad kresťania z Iraku. Bývalý minister vnútra Palko azylantov napríklad rozdelil na "mierumilovných" a problematických v závislosti na "civilizácii", z ktorej pochádzajú. Takisto označil iné kultúry za "konkurenčné" a potencionálne konfliktné. Prítomné je aj spájanie moslimských migrantov s terorizmom a radikalizmom, či zmienky o zneužívaní žiadostí o občianstvo.

V médiách sme boli svedkami predstavenia doteraz najcelostnejšej vízie manažmentu migrácie na Slovensku. Bývalý minister vnútra Lipšic prezentoval metaforu migrantov ako hostí. Podmienkou pre dobrých hostí je bezvýhradné akceptovanie kultúry a tradícií Slovenska. Vytváranie paralelných spoločenstiev je neprijateľné a považované za neprípustné bezpečnostné riziko a hrozbu. Slovensko v tejto predstave migrantov víta a organizovane láka, no ak migrant neakceptuje hodnoty hostiteľa, musí odísť. V predstave je tiež akcentovaný motív civilizačnej blízkosti.

Je ale optika sekuritizácie vhodná pre uchopenie slovenskej politickej diskusie o imigrantoch? Priestor a pozornosť, ktoré sú danej téme venované nespĺňajú charakteristiku celospoločenského diskurzu. Migrácia nie je na Slovensku "témou dňa". Migračný diskurz síce vykazuje históriu krokov, ktoré sa dajú vyhodnotiť ako pokusy o sekuritizáciu, no výrazne konzervatívne postoje politikov ešte nemožno prizmou kodaňskej školy považovať za sekuritizáciu témy.

Vhodnejšie a pre budúcnosť nášho celospoločenského diskurzu o imigrantoch prínosnejšie sa zdá uvažovanie o praktických možnostiach kultivácie diskurzu, kde práve politici zohrávajú významnú úlohu ako dôležitá súčasť spektra aktérov.

Pre začiatok by bolo pre kultiváciu uchopenia témy užitočné, aby politici dôsledne rozlišovali legálnu a nelegálnu migráciu, rešpektovali fakty (napr. skutočné počty imigrantov v pomere k autochtónnemu obyvateľstvu) pri prezentovaní údajnej hrozby, uvažovali o migrácii vo svetle perspektív demografického vývoja a kriticky vyhodnotili koncept tzv. „civilizačného ohrozenia“. V neposlednom rade je potrebné, aby bola téma migrácie uchopená tak, ako si to od nás budúcnosť vyžaduje – t.j. presunom témy do oblasti sociálnej politiky s akcentom na obojsmernosť vzťahu medzi prichádzajúcimi a „domácimi“.

PRVÁ SAMOSPRÁVA NA SLOVENSKU PRIJALA LOKÁLNU STRATÉGIU INTEGRÁCIE MIGRANTOV

ELENA GALLOVÁ KRIGLEROVÁ,
TINA GAŽOVIČOVÁ

Situácia migrantov prichádzajúcich na Slovensko v uplynulých rokoch sa začína čoraz častejšie stávať predmetom verejných politík. Ako pravidelne poukazujeme v našich štvrtročníkoch, migračná a integračná politika má pritom na Slovensku veľké rezervy. Prístup štátu stále do veľkej miery vníma migráciu ako potenciálne ohrozenie ekonomickej a kultúrnej stability Slovenska. To sa premieta aj v legislatíve o pobyte cudzincov, ktorá sa neustále sprísňuje. Paralelne s tým vznikajú rôzne politiky zamerané na integráciu migrantov, ktoré vychádzajú z odlišného filozofického princípu, pretože zdôrazňujú rešpekt ku kultúrnej diverzite a migráciu na Slovensku vnímajú viac ako prínos, než ohrozenie. V tejto schizofrenickej situácii žijú na Slovensku mnohí cudzinci a ich počet sa z roka na rok postupne zvyšuje. Niektorí začínajú vytvárať vlastné (viac či menej uzavreté) komunity, iní sa snažia zapojiť do širšej spoločnosti na základe individuálnych väzieb, ktoré po príchode vytvárajú. Nech je ich situácia akákoľvek, ich zapojenie sa do fungovania širších spoločenských je výzvou nielen pre štát, ale aj pre lokálne politiky. Práve samosprávna úroveň je tou, ktorá môže byť migrantom „najbližšie“ – reflektovať ich potreby v súvislosti s príchodom do krajiny, ale aj životom v nej. Rôzni aktéri pôsobiaci na lokálnej úrovni môžu proces integrácie výrazne uľahčiť alebo komplikovať. Túto dôležitú úlohu samospráv reflektuje aj celoštátna Konceptia integrácie cudzincov, ktorá bola prijatá v roku 2009.¹ Napriek tomu sa samosprávy tejto téme doposiaľ príliš nevenovali a nepovažovali situáciu migrantov za svoju prioritu.

Centrum pre výskum etnicity a kultúry (CVEK) sa vo svojej práci snaží nielen analyzovať a monitorovať verejné politiky, ale svojou expertízou tieto politiky aj priamo ovplyvňovať. Jedným zo základných hodnotových pilierov CVEKu je partnerský prístup, preto sme sa rozhodli vstúpiť do priamej spolupráce s viacerými samosprávami a spolu s nimi pracovať na vytvorení lokálnych stratégií integrácie migrantov. V rámci projektu² zameraného na zlepšenie možností integrácie migrantov na lokálnej úrovni sme nadviazali spoluprácu so štyrmi samosprávami, s ktorými sme intenzívne pracovali na vytvorení lokálnych stratégií integrácie.

Medzi najaktívnejších partnerov projektu patrilo mesto Martin. Mestský úrad vstúpil do spolupráce aktívne a intenzívne, čo viedlo k jednému z najvýznamnejších úspechov lokálnych politík integrácie na Slovensku. V septembri 2012 totiž mestské zastupiteľstvo prijalo *Rámcovú stratégiu integrácie migrantov v meste Martin*, ktorá je prvým komplexnejším záväzkom samosprávy venovať tejto téme pozornosť.

Jej prijatiu predchádzali stretnutia s predstaviteľmi relevantných inštitúcií na lokálnej úrovni. Stretnutí sa zúčastnili zástupcovia migračných komunít, mestského úradu, cudzineckej polície, miestnej univerzity, sociálnej a zdravotných poisťovní a ďalší. Až na týchto stretnutiach sa ukázala silná potreba lepšej vzájomnej komunikácie na lokálnej úrovni. V súčasnosti už existuje množstvo oblastí a tém, ktoré tieto inštitúcie riešia. Ich činnosť je však úplne nekoordinovaná. Vďaka vzájomným stretnutiam boli pomenované mnohé oblasti, na ktoré je potrebné zamerať pozornosť. Na stretnutiach sa ujasňovalo, ako majú úrady postupovať pri netradičných situáciách, v ktorých sa cudzinci ocitajú. Zástupkyňa súkromnej firmy, ktorá v meste zamestnáva veľký počet (aj) cudzincov napríklad hovorila o tom, že by privítali školenia o zmenách v legislatíve pri zamestnávaní cudzincov. Niektoré požiadavky zo strany

cudzincov boli prekvapujúce pre všetkých, ktorí si myslia, že integračné aktivity musia byť finančne náročné. V meste Martin žije veľká komunita študentov medicíny z Nórska. Táto skupina cudzincov medzi svoje požiadavky zaradila túžbu dobrovoľnícky sa podieľať na skrášľovaní mesta - či už by to bolo upratovanie verejných priestorov alebo maľovanie preliezok pri materských škôlkach.

Hlavným výstupom týchto stretnutí boli rámcové stratégie integrácie. Ich kľúčovým cieľom je nie len zmapovať migračnú situáciu v danej lokalite, ale predovšetkým navrhnúť konkrétne opatrenia, ktoré samosprávy v súčasnej situácii môžu realizovať. Takýmito aktivitami sú napríklad udržiavanie založenej platformy pre výmenu informácií medzi relevantnými inštitúciami a samotnými migrantmi na lokálnej úrovni, ako aj začlenenie cudzincov do života mestskej časti a podporovanie spoložitia všetkých obyvateľov. Prijatie lokálnej integračnej stratégie v meste Martin má nielen praktický, ale aj veľmi dôležitý symbolický aspekt. Dôležitosť lokálnych integračných politík bude narastať. Uvedomenie si, že migranti sú *obyvateľmi* daného mesta, aj keď nie priamo občanmi krajiny, je veľmi dôležité pre ich celkové uznanie ako súčasť spoločnej (mestskej) komunity. Ako ukazuje príklad nórskeho študenta z mesta Martin (a iných miest a obcí), potreba stať sa plnohodnotnými *obyvateľmi mesta* a súčasťou spoločnosti na strane migrantov je. Pre úspešné napĺňanie tohto cieľa je však nevyhnutné, aby štát a verejná správa nekládli týmto komunitám a jednotlivcom prekážky, aby vytvárali podmienky na ich prijatie a aby sme sa konečne zbavili vnímania migrantov ako záťaže (nebodaj hrozby) pre spoločnosť. Na lokálnej úrovni to môže ísť jednoduchšie ako na tej celoštátnej. ■

MENŠINOVÁ POLITIKA NA SLOVENSKU

Kritický štvrtročník

ISSN 1338-4864

Evidenčné číslo na MK SR EV 4413/11

Centrum pre výskum etnicity a kultúry
Klariská 14, 811 03 Bratislava
tel.: (+421 2) 54 63 06 77
e-mail: info@cvek.sk
www.cvek.sk

Šéfredaktorka: Jarmila Lajčáková
Asistentka šéfredaktorky: Alena Chudžíková

Jarmila Lajčáková, Elena Gallová Kriglerová,
Tina Gažovičová a Alena Chudžíková pôsobia v Centre
pre výskum etnicity a kultúry ako výskumníčky.

Karolína Koščová študovala Bezpečnostné a strategické
štúdiá na FSS Masarykovej univerzity v Brne.

Mediálny partner: SITA

Vychádza v rámci projektu Monitorovanie menšinovej
politiky na Slovensku, ktorý podporil **Think Tank Fund**
Open Society Foundations.

Grafická úprava a tlač: Renesans, spol. s r.o.

CVEK
centrum pre výskum
eticity a kultúry

1 Konceptia integrácie cudzincov v Slovenskej republike prijatá uznesením vlády SR č. 338 v máji 2009.
2 Projekt „Zlepšenie možností integrácie štátnych príslušníkov tretích krajín na lokálnej úrovni“ bol finančne podporený zo zdrojov Európskeho integračného fondu v rámci programu Solidarita a riadenie migračných tokov. Partnermi projektu boli samosprávy Bratislava-Staré Mesto, Martin, Trnava a Zvolen a mimovládna organizácia ETP Slovensko v Košiciach.